

Samenvatting¹

Het organiseren van psychosociale nazorg (PSH) in de nafase van een schokkende gebeurtenis als een ramp, crisis of (grootschalig) incident is enigszins het ondergeschoven kind van de crisisbeheersing. Het is echter een zeer ingrijpende en gevoelige fase voor getroffen en. Het is voor de overheid en professionele instanties telkens een uitdaging om adequate PSH te organiseren die aansluit op hun behoeften.

Er bestaan twee gevaren die de kwaliteit van de PSH kunnen aantasten: er is een *overreactie* aan nazorg of er is een *gebrek* aan nazorg. In dit geval is er sprake van disproportioneel psychosociaal nazorgbeleid: het organiseren van PSH is overbodig of het sluit niet aan op de behoeften van de getroffen en.

Dit impliceert dat er meer kennis nodig is t.a.v. het organiseren van psychosociale nazorg in de nafase en dat er een systematiek en handvat nodig is om het organiseren te kunnen analyseren, beoordelen en ondersteunen. In dit onderzoek is daarom inzicht verkregen in de doorslaggevende beweegredenen bij het besluit om nazorg te gaan organiseren in de nafase van een schokkende gebeurtenis. Hierbij zijn twee besluitmomenten bekeken: 1) het besluit dat georganiseerde nazorg aan de orde is en 2) de keuze voor de invulling ervan.

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek is:

Welke beweegredenen zijn bepalend bij het besluit om nazorg te gaan organiseren en hier invulling aan te geven in de nafase van een schokkende gebeurtenis op decentraal niveau?

Door middel van een antwoord op deze vraag tracht dit onderzoek om een lijst met indicatoren te ontwerpen voor een analysekader dat kan dienen als een handvat of beoordelingsmechanisme bij het organiseren van nazorg in de toekomst. Om tot dit product te komen is er gewerkt vanuit een exploratief en ontwerpend kwalitatief onderzoek. Hierbij is gebruik gemaakt van de multiple case study als onderzoeksdesign. De benodigde data is verkregen via een literatuurstudie, documentenanalyse, negen interviews en een digitale enquête onder experts/ ervaringsdeskundigen. Er zijn in dit onderzoek vier schokkende gebeurtenissen als casus geanalyseerd:

- Het schietincident in Alphen aan den Rijn (2011)
- Het gezinsdrama met de broertjes Ruben en Julian uit Zeist (2013)
- De Q-koorts uitbraak in omgeving noordoost Brabant (2007-2010)
- De Amsterdamse zedenzaak (2010)

In het theoretisch kader zijn er een aantal theoretische beweegredenen verkend die vermoedelijk een aanzienlijke invloed hebben op het organiseren van nazorg in de nafase. Hierbij is uitgegaan van agendavormings- en besluitvormingstheorieën en is er een

¹ Uit de Masterscriptie 'Nazorg na een schokkende gebeurtenis: wanneer aan de orde?'

voorbereidende literatuurstudie gedaan m.b.t. het thema nazorg. De vermoedelijk bepalende beweegredenen zijn in vijf clusters onderverdeeld: intern/organisatorisch, externe druk, eigenschappen v/d schokkende gebeurtenis, de groep getroffen, persoonlijke kenmerken v/d besluitnemer(s). De volledige lijst met beweegredenen is in bijlage 6 opgenomen.

In het methodisch kader is de aard en dataverzameling van het onderzoek beschreven en verantwoord en zijn de belangrijkste begrippen geoperationaliseerd naar hoe het in dit onderzoek wordt gemeten. Tevens is er een assenstelsel ontworpen met uitkomstmaten om de proportionaliteit van de georganiseerde nazorg te kunnen beoordelen. Daarna zijn de vier casussen, elk in een apart hoofdstuk, in het analyse deel 1 zowel beschreven als geanalyseerd. In het analyse deel 2 is vervolgens een casuoverschrijdende analyse gehouden. Hierin is gezocht naar patronen en opmerkelijke bevindingen. De casussen worden nu kort toegelicht en de gevonden beweegredenen zijn terug te vinden in tabel 6 (p. 89) uit de casuoverstijgende analyse.

Schietincident Alphen aan den Rijn

Op 9 april 2011 vond er een dodelijke schietpartij plaats in het winkelcentrum 'De Ridderhof' in Alphen aan den Rijn. Het had een grote impact, omdat er dodelijke slachtoffers waren en een dergelijke gebeurtenis in Nederland zelden voorkomt. Er zijn veel diverse nazorgactiviteiten georganiseerd. In het begin was het heel pragmatisch op wat zich voor deed. Er is toen tevens een informatie adviescentrum (IAC) opgezet. Op 20 april 2011 werd een officiële herdenking georganiseerd. Later zijn er lotgenotenbijeenkomsten geweest en is een gezondheidsonderzoek gedaan. Het organiseren van nazorg had in deze casus een afwachtende en faciliterende houding, hetgeen feitelijk gezien overwegend proportioneel was.

Gezinsdrama Zeist

Mei 2013 stond in het teken van de vermissing met dodelijke afloop van de twee broertjes Ruben en Julian uit Zeist. Dit gezinsdrama werd gekenmerkt door een grote maatschappelijke betrokkenheid en (social) media-aandacht. Er werden o.a. grote zoekacties opgezet als burgerinitiatief. De nafase begon echter pas na de vondst van de jongetjes. Omdat het een gebeurtenis in het privé domein is, bestond het organiseren van nazorg vooral uit persoonlijk contact met de getroffen en het kanaliseren van maatschappelijke betrokkenheid. In deze casus was het organiseren van nazorg terughoudend, maar proportioneel.

Q-koorts uitbraak

Tussen 2007 en 2010 vond de eerste uitbraak van Q-koorts plaats op Nederlandse bodem in de omgeving noordoost Brabant en omliggende provincies. In deze casus heeft het een grote moeite gekost voor de getroffen om het organiseren van (na)zorg bij het Rijk onder de aandacht te krijgen. Pas vanaf 2013 is er officieel nazorg georganiseerd door het oprichten van stichting Q-support, terwijl er met terugwerkende kracht ook nog aan eerste zorg en ondersteuning moest worden gedaan. Sinds de uitbraak was er een grote behoefte aan nazorg en erkenning. De overheid was dus terughoudend bij het organiseren van nazorg en dit was in dit geval disproportioneel.

Amsterdamse Zedenzaak

In december 2010 kwam een grootschalig zedendelict boven water dat zich in Amsterdam had voltrokken. Het betrof een grote groep getroffenen en zeer jonge slachtoffertjes. Tevens stond de nafase in het teken van het strafproces van de hoofdverdachten Robert M. en Richard van O. Er is o.a. direct contact geweest met de ouders, er zijn bijeenkomsten gehouden en twee grootschalige belrondes geweest en er loopt een (gezondheids)onderzoek. Over het algemeen is er een actieve en proportionele houding geweest t.a.v. het organiseren van nazorg.

In de casusoverschrijdende analyse is het type gebeurtenissen geanalyseerd op basis van overeenkomsten en verschillen. Hieruit kwam een verband tussen het type gebeurtenis en de samenstelling van de groep getroffenen naar voren. Dit wordt grotendeels bepaald door het onderscheid tussen een gebeurtenis in het privé domein of in het publieke domein. Vervolgens is geanalyseerd wie het voortouw heeft bij het organiseren van nazorg. De regie ligt doorgaans bij de bevoegde overheid en het voortouw is afhankelijk van het agendavormingsmodel: dit kan zowel de GGD als bevoegde overheid zijn. De agendavorming vond in de casussen plaats op basis van draaiboeken en opschaling naar een GRIP-fase of via externe/interne druk. De besluitvorming t.a.v. de invulling van de georganiseerde nazorg valt over het algemeen te typeren als incrementalistisch en bestuurlijk-politiek. Het vindt plaats in een groepsproces waarbij op verschillende momenten in overleg met betrokkenen of getroffenen tot een invulling van de georganiseerde nazorg wordt gekomen, waarbij o.a. de taakopvatting van een bestuurder en advies van deskundigen een rol spelen.

Dit onderzoek *concludeert* vervolgens dat het mogelijk is om via een analysekader, met een lijst van beweegredenen als indicatoren, een schokkende gebeurtenis te kunnen analyseren, begrijpen en beoordelen aan de hand van een assenstelsel met uitkomstmaten. Dit impliceert dat, indien het doorontwikkeld wordt tot een bruikbare systematiek, het een handige ondersteuning kan zijn voor zowel de betrokkenen bij het organiseren van nazorg als bij interne en externe evaluaties.

Wat betreft de lijst met beweegredenen viel op dat alle clusters een bepalende rol kunnen spelen bij het analyseren van de agendavorming en invulling t.a.v. het organiseren nazorg in de nafase van een schokkende gebeurtenis. Bij de agendavorming zijn dit vooral beweegredenen uit de clusters intern/organisatorisch en externe druk en bij de besluitvorming uit de overige clusters: met name de omvang en impact van de gebeurtenis, het type gebeurtenis, de houding en zelfredzaamheid van de getroffenen en de taakopvatting van de bestuurder/gezagdrager. De volgende beweegredenen kwamen niet doorslaggevend voor: de inschatting van de nazorgcapaciteit, het gebruik van draaiboeken, standaard procedures en routines en politieke aandacht en de angst voor verantwoording. Tot slot hebben maatschappelijke onrust en media-aandacht opvallend genoeg niet geleid tot een disproportionele reactie, terwijl de experts en ervaringsdeskundigen dit wel verwachtten. Uit het onderzoek bleek dat een actieve communicatie de invloed van de media-aandacht voor een

groot deel in toom hield. Bij elke casus kwam de actieve houding t.a.v. communicatieve nazorg daarnaast veelvuldig terug.

Er wordt in deze scriptie *aanbevolen* om het onderzoek te herhalen met meerdere en diverse casussen, de lijst met beweegredenen te verfijnen en door te ontwikkelen tot een functionerend analysekader, het assenstelsel met uitkomstmaten uit te werken naar een grafisch model en om een ladingscomponent toe te voegen aan de beweegredenen. Er zijn ook praktische aanbevelingen gedaan voor de betrokkenen bij het organiseren van nazorg:

- 1) Ga in eerste instantie na hoe de gebeurtenis te typeren valt.
- 2) Laat planvorming, standaard procedures of (formele) routines niet leidend zijn bij het organiseren van nazorg.
- 3) Geef altijd voldoende aandacht aan communicatie tijdens de nafase.
- 4) Ga altijd uit van de behoefte van getroffenen en indien zij dit niet zelf aangeven, bedenk ook dan dat er altijd een groep kan zijn die niet in beeld is.
- 5) Wees bewust van de beïnvloedende rol van een gezagdrager.
- 6) Indien een gebeurtenis niet vaak voorkomt of een unieke omvang heeft, gebruik dan altijd de kennis en deskundigheid om u heen.
- 7) Gebruik de lijst met beweegredenen uit het analysekader vooral in de voorbereidingsfase of bij het evalueren van een schokkende gebeurtenis.